

3-mavzu Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyligi (ma`ruza – 2 soat)

MA'RUZACHI: X.XAYDAROV

Reja:

1. “AVESTO” ENG QADIMGI YOZMA MA’RIFIY YODGORLIK SIFATIDA
2. SHARQ UYG’ONISH DAVRIDA PEDAGOGIK FIKRLARNING RIVOJLANISHI.
3. XIV ASRNING IKKINCHI YARMI VA XVI ASRDA MOVARAUNNAHRDA TARBIYA VA MAKTAB.
4. JAHON PEDAGOGIKA FANI RIVOJLANISH TARIXI.

AVESTO

- Vishtaspning farmoniga ko'ra 1200 bobdan iborat "Avesto"ni oltin taxtga yozdirilib, shoh otashkadasiga topshiriladi.
- "Avesto"ning kitob holdagi matni eramizdan oldin o'n ikki ming oshlangan mol terisiga oltin harflar bilan bitilgan. Bu nusxa Iskandar Makedonskiy istilosiga qadar Istahr shahrida saqlangan. Iskandar Istahrni bosib olgach, "Avesto" kitobida bayon etilgan tibbiyot, nujum, ilmi hikmat sohalariga oid g'oyalarni yunon tiliga tarjima qilinib, qolgan fikrlar bitilgan sahifalar yoqib yuboriladi.
- Zardushtning mazkur kitobi bizga qadar ikki nusxada yetib kelgan.

- “Avesto”da inson mehnati tufayli barcha yomon xislat, yomonlik hamda yovuzliklardan qutilishi mumkin, degan g‘oya ilgari suriladi.
- Zardushtiylikda dunyoviy noz-ne‘matlardan voz kechish talab etilmaydi, balki noz-ne‘matlarni meyorida iste‘mol qilish, ularning mazasidan lazzat olish, inson hayotining “yaxshi kun ko‘rish uchun zarur narsalar mo‘l-ko‘lchiligida” xushchaqchaqlik va baxtiyorlik bilan o‘tkazishi lozimligi to‘g‘risidagi fikrlar ilgari suriladi.

- “Avesto” ta’limotida jismoniy va ma’naviy dunyo uch hayotiy davrga bo‘linadi.
- Birinchi davr eng qadimgi davr sanalib, u ilk hayotni bildiradi. Bunda ham jismoniy, ham ma’naviy dunyoda yaxshilik tantana qiladi. Dunyoda yorug‘lik va insoniy saodat hukmron bo‘lgan.
- Ikkinchi davr hozirgi davr bo‘lib, bu davrda yaxshilik ruhlari bilan yomonlik ruhlari o‘rtasida kurash davom etadi.
- Uchinchi davr - bo‘lg‘usi hayot. Bu davrda aql-idrok va adolat tantanasi o‘rnatiladi. Bo‘lg‘usi yaxshi hayotni Artu o‘rnatib, dehqonlar badavlat, hokimiyat esa mustahkam bo‘ladi, deyiladi. “Yaxshilik ta’limni va sadoqatni amalga oshirib yaxshi hokimlar hukm yuritaversinlar. Odamlarga va ularning avlodlariga baxt-saodat keltiradigan ta’limni amalga oshirsinlar”.

● Zardusht g'oyalarining amaliy ahamiyati shundaki, ularda turli kasalliklarning oldini olish hamda atrof-muhit musaffoligini ta'minlovchi usullar to'g'risida ham ma'lumotlar beriladi. Bu boradagi usullar quyidagi uch guruhdan iboratdir: 1) axlatlarni berkitish, ifloslangan joylarni tuproq, tosh yoki kul bilan ko'mib tashlash; 2) olov yordamida, issiq yoki sovuq havo vositasida mikroblarni yo'q qilish; 3) kimyoviy usul (kul, sirka, sharob, turli giyohlar - sandal va isiriq tutatish, aloe, piyoz, sarimsoq, qizil qalampir va hokazolarni iste'mol qilish) orqali mikroblarni yo'qotish, orqali yuqumli kasaliklarga barham berilgan.

Abu Abdulloh Xorazmiyning didaktik qarashlari:

- **Al-Xorazmiy bilish nazariyasiga muhim hissa qo'shdi. U birinchilardan bo'lib, induktsiya, deduktsiya, sinov-kuzatish va sinov metodlariga asos soldi.**
- **U birinchi marta insonlar o'rtasidagi munosabatlarni matematik shakllarda ifodaladi.**
- **Hindlarning o'nlik raqamlari Xorazmiy tufayli «Arab raqamlari» nomi bilan butun dunyoga yoyildi.**
- **Xorazmiy xindlarning falakiyot jadvallarini tahlil etib, «Xorazmiy ziji» nomi bilan mashxur astronomik jadvallar tuzdi**

Abu Rayhon Beruniyning ilmiy-pedagogik qarashlari:

Beruniy insonni tabiatning eng oliy kamoloti deb qaraydi. U insonning ma'naviy qiyofasidagi barcha axloqiy xislatlarni yaxshilik va yomonlik kabi ikki turga bo'ladi. Beruniy ta'limotiga ko'ra inson kamolotida uch narsa muhim rol o'ynaydi:

1. Irsiyat. (Oq sut bilan kirs qaysi bir qiliq,

O'lim tutmaguncha o'zgarmas yo'riq)

2. Muhit. 3. Tarbiya.

Beruniyning ilmiy bilimlarni egallash yo'llari, usullari haqidagi fikrlari hozirgi davr uchun ham dolzarbdir. U o'quvchiga bilim berishda:

- o'quvchini zeriktirmaslik;

- bilim berishda bir xil narsani yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik;

- uzviylik, izchillik;

- yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etish va xokazoga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Abu Nasr Forobiyning asarlaridagi pedagogik fikrlar

- Forobiy birinchi bo'lib ta'lim va tarbiyaga ta'rif bergan olimdir: Ta'lim – so'z va o'rganish bilangina amalga oshiriladi. Tarbiya – esa amaliyot, ish-tajriba bilan amalga oshiriladi.
- Ta'lim-tarbiya ikki yo'l bilan amalga oshiriladi: qanoatbaxsh, ilhomlantiruvchi so'zlar va majbur etish.
- Har kimki ilm, hikmatni desa, uni yoshligidan boshlasin, so'zining ustidan chiqsin, yomon ishlardan saqlanadigan bo'lsin, hiyonat, makr va hiylalardan uzoq bo'lsin, diyonatli bo'lsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin.
- Inson yaxshi tarbiya ko'rmagan va turmushda yaxshi tajriba orttirmagan bo'lsa, u ko'p narsalarni nazarga ilmay va ulardan jirkanadi. Bunday narsalar unga noo'rin bo'lib ko'ringan narsalar zaruriy bo'lib chiqadi.

Abu Ali ibn Sinoning pedagogik qarashlari

IBN SINONING FIKRICHA INSONLAR XULQ-ATVORIDA BIRMUNCHA NUQSONLAR BOR. BULAR: ALDASH, RASHK, O'CH OLISH, ADOVAT, BO'XTON, IRODASIZLIK KABILARDIR.

TA'LIMDA QUYIDAGILARGA RIOYA ETISH ZARURLIGINI TA'KIDLAYDI:

) BOLAGA BILIM BERISHDA BIRDANIGA KITOBGA BAND QILIB QO'YMASLIK;

) TA'LIMDA YENGILDAN QIYINGA ORQALI BILIM BERISH;

) OLIB BORILADIGAN MASHQLAR BOLALAR YOSHIGA MOS BO'LISHI;

) O'QITISHDA JAMOA BO'LIB MAKTABDA O'QITISHGA E'TIBOR BERISH;

) BILIM BERISHDA BOLALARNING MAYLI, QIZIQISHI VA QOBILIYATINI HISOBGA OLISH;

) O'QITISHNI JISMONIY MASHQLAR BILAN QO'SHIB OLIB BORISH.

XIV asrning ikkinchi yarmi va XVI asrda Movaraunnahrda tarbiya va maktab

- XIII asrning ikkinchi yarmi va XIV asr boshlarida shahar va qishloqlarda xo'jalik hayotining jonlanishi bilan shubhasiz mo'g'ullar istilosi va bosqini davrida kuchli zarbaga uchrab inqirozga yuz tutgan fan, adabiyot, ma'rifat va madaniyatning ayrim tarmoqlari ham tiklana boshlaydi.
- Garchi yozma manbalarda bizgacha aniq ma'lumotlar etarli darajada etib kelmagan bo'lsa-da, har qalay bu davrda ilm va ma'rifat ham ayrim yirik hunarmandchilik va savdo-sotiq markazlarida jonlanadi. Buxoroda bino qilingan «Mas'udiya» va «Xoniya» kabi madrasalarning har birida mingtagacha tolibi ilm ahli tahsil ko'radi.

“Temur tuzuklari”dagi hikmatlardan namunalar:

- Adovat emas, adolat engadi.**
- So’zlaguvchi gar nodon erur, tinglaguvchi dono o’lsin.**
- Ota bo’lmagan, ota qadrini bilmas.**
- Do’shmandan qo’rqma, munofiqdan qo’rq.**
- Ishon. Ammo shubha qil.**
- Kuch – adolatdadir.**
- Do’stlik sinovda chiniqadi.**
- Filning dumi bo’lguncha, chumolining boshi bo’l.**
- Toy mingan – ot ham minadi.**
- Botir jangda bilinar, dono – mashvaratda.**
- Birliksiz kuch bo’lmas.**

Ulug'bek davrida maktab islohoti.

- Muhammad Tarag'ay Ulug'bek madrasalarni davlat ta'minotiga o'tkazdi, mudarris (o'qituvchi)larga oylik ish haqi belgilagan, shogird (talaba)larga stipendiya ajratgan.
- U madrasa o'quv rejasiga quyidagi fanlar: arab tili, adabiyot, Qur'on, Hadis, ritorika, mantiq, falsafa, fikh (qonunchilik), metafizika, matematika, astronomiya, tibbiyot, geografiya, tarix kabi fanlarni kiritadi.
- Mutafakkir tomonidan barpo etilgan hamda o'zi bevosita ta'lim bergan madrasalarda o'qish quyidagi bosqichlardan iborat bo'lgan:
  - 1. «Anda» (kichik) – o'qish muddati 2 yil.
  - 2. «Aust» (o'rta) – o'qish muddati 3 yil.
  - 3. «A'lo» (oliy) – o'qish muddati 3 yil.

Zahiriddin Muhammad Boburning pedagogik fikrlari.

- Bobur xayotiy esdaliklar yozish maktabini «Boburnoma» asari orqali boshlab berdi.
- «Muxtasar», «Mubayyin», «Volidiya», «Xatti Boburiy» kabi asarlarida ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratgan.
- Uning ijodiga mansub bo'lgan «Xatti Boburiy» uzoq yillar davomida maktablarda, madrasalarda savod o'rgatish kitobi sifatida foydalanilgan.

Alisher Navoiyning asarlarida tarbiya va insonparvarlik masalalari.

- Navoiy ijodining asosini inson va uning ma'naviy dunyosi, muhabbat va go'zallik tushunchalari haqidagi chuqur uy-xayollar, hayot mazmuni haqidagi fikrlar tashkil etadi. Shoir nazarida muxabbat – bu insonni yomonliklardan va ehtiyojga berilishdan forig' etuvchi ulug'-vor axloqiy kuch.
- Alisher Navoiyning yozishicha, faqat inson Allohning ilmu hikmatiga oshno qilingan (“Qilding ani orifi ul ma'rifat”), faqat odamga ma'rifat ganji ishonib topshirilgan.

Navoiy Qur'on oyatlariga ishora etib, inson ulug'ligini bunday ta'rif etadi:

“Karramno” – *keldi* *manoqib* *anga*
“Ahsani taqvim” – *munosib* *anga.*

Alisher Navoiy insonga birinchi navbatda hayotdagi kirdikoriga qarab baho bergan. Inson jamiyatga naf keltirishi, foydali ishlari bilan qadrlı. Boshqalarga ziyon etkazadigan, jamiyat tengligi va osoyishtaligini buzadigan, siyrati suratiga to'g'ri kelmaydigan kimsalar chin inson emas. U jamiyatning har bir a'zosidan – shohmi, gadomi – inson nomiga munosib bo'lishlikni talab etadi. Navoiyning fikricha, yaxshilikning, odamiylikning mezoni – bu xalq g'am tashvishi bilan yashashdir:

Odamiy *ersang,* *demagil* *odamiy*
Oniki, *yo'q* *xalq* *g'amidin* *g'ami.*

Alisher Navoiy “qanoat” to’g’risida. Qanoat buloqdur-suvi olgan bilan qurimaydi; xazinadir – naqdisi sochgan bilan kamaymaydi, ekinzordir – urug’i izzat va shavkat mevasi beradi; daraxtdir – shoxi tortinchoqlik va hurmat mevasi etkazadi.

Alisher Navoiy “sabr” to’g’risida. Sabr achchiqdir – ammo foyda beruvchi, qattiqdir – ammo zararni daf etuvchi... Sabr shodliklar kalitidir va bandlar ochqichidir.

U o’rtoqdir – suhbat zerikarli, ammo maqsadga olib boruvchi; ulfatdir – umidi uzun, ammo oxiri istakka eltuvchi.

Ulovdir – yurishi taxir, ammo manzilga eltuvchi; tuyadir – qadami og’ir, lekin bekatga tushirguvchi.

Alisher Navoiy “muruvvat va saxovat ” to’g’risida.

Saxovat insoniyat bog’ining borvar shajaridur (boqiy ildizidir), balki ul shajarning mufid samaridur (hosilasidur). Odamiylik kishvarining bahri mavjvari (odamiylik dengizining mavjlari), balki ul mavj bahrining samin gavhari... Ma’dumlikda (insoniy fazilat sifatida) muruvvat karamning urug’ qayoshidur (qarindoshidir), balki tav’amon (umuman) qarindoshidur... Sohibi muruvvat (muruvvatli kishi) sharif xalqidin ayrilmaydurkim, u qayda bo’lsa Tengri panohida bo’lsin – izzat va sharaf oromgohida.

Navoiyning maktab va madrasalar rivojiga qo'shgan hissasi.

- O'rta asrning buyuk adibi Alisher Navoiyning turkiyzabon xalqlar, xususan o'zbek xalqining ma'naviy ravnaqi yo'lidagi mamlakat obodonchiligi, el-yurtning farovonligi yo'lidagi faoliyati beqiyosdir. Mirzo Muhammad Haydarning yozishicha, Navoiyning har yilgi daromadi o'n **sakkiz ming** "*shohruhiy*" dinorga teng bo'lgan. Bu mablag'ning deyarli hammasini u xayrli ishlarga, shu jumladan jamoat qurilishlariga sarf etgan.

U birgina Hirot shahri yaqinida Injil anhuri bo'yida bir qancha binolar: *“Ixlosiya”* madrasasi, uning qarshisida *“Xolisiya”* xonaqohi, *“Qudsiya”* jome' masjid, *“Shifoiya”* davolash uyi, *“Safoiya”* hammomi, va ular qoshiga toshhovuz qurdiradi. Binokorlik ishlari Hirotning qator mohir me'mor, muhandis, banno va naqqoshlari tomonidan bajariladi. *“Ixlosiya”* madrasasi va *“Xolisiya”* xonaqohida bir necha ming kishi istiqomat qilib, fan, adabiyot va san'at bilan mashg'ul bo'lgan. O'sha davr tarixchisi Xondamirning yozishicha *“Xolisiya”* xonaqohida har kuni zaifa saqlab qolish, fursat boy berilgan davrlarda esa istiqlol uchun xalqimiz birdamlik bilan oyoqqa turdi, *“yo hayot, yo mamot”* shiori ostida qahramonona kurashdi.

Navoiyning o'qituvchi (mudarris) to'grisidagi fikrlari.

- **Mudarris kerakki,** g'arazi mansab bo'lmasa va bilmas ilmni aytishga urinmasa, manmanlik uchun dars berishga havas ko'rgazmasa va olg'irlik uchun gap-so'z va g'avg'o yurgizmasa, nodonlikdan sallasi katta va pechi uzun bo'lmasa, gerdayish uchun madrasa ayvoni boshi unga o'rin bo'lmasa. ... Yaramasliklardan qo'rqsa va nopoklikdan qochsa, nainki, o'zini olim bilib, necha nodonga turli xil fisq ishlarni mumkin, balki halol qilsa, qilmas ishlarni qilmoq uchun sodir bo'lsa va qilar ishlarni qilmaslik unga qoida va odat bo'lib qolsa. Bu mudarris emasdir, yomon odatni tarqatuvchidir”.

“Uning ishi odam qo’lidan kelmas, odam emas, balki dev ham qila bilmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qilardi, u esa bir to’da bolaga ilm va adab o’rgatadi, ko’rkim bunga nima etsin.

Shunisi ham borki, u to’dada fahm-farosati ozlar bo’ladi, unday kishiga yuzlarcha mashaqqat kelsa qanday bo’ladi. Har qanday bo’lsa ham, yosh bolalarga uning haqqi ko’pdir. Agar shogird podshohlikka erishsa ham unga (muallimga) qulluq qilsa arziydi.

***Haq yo’lida kim senga bir harf o’qitmish ranj ila,
Aylamak bo’lmas ado oning haqin yuz ganj ila.***

Abdurahmon Jomiyning pedagogik qarashlari

- Abdurahmon Jomiyning ta'limiy-axloqiy qarashlari Sa'diyning Guliston asari uslubida yozilgan “Bahoriston” asari va “Xaft avrang”ga kirgan “Tuhfatul axror” hamda “Silsilatuz zahab” (“Oltin zanjir”) va boshqa dostonlarida ifodalangan.
- Bu dostonlarda va “Bahoriston”da Jomiy haqiqiy kamolotga erishgan inson haqidagi qarashlarini bayon etadi.

Jomiy o'zining mashhur "Silsilatuz zahab" ("Oltin zanjir") dostonida esa "Sevimli aziz farzandga nasihat" bobida, avvalo har bir yosh bilim olishi zarurligi, chunki inson umri juda qisqa bo'lib, bu ulfni behuda o'tkazmasligi, ammo bilim olgandan so'ng unga amal qilish lozimligini ta'kidlaydi va amaliyotsiz ilm ham behuda ekanligini alohida uqtiradi.

Abdurahmon Jomiy hikmatlaridan

***Hammadan avval farzand, bilimdan bahramand bo'l,
Nodonlik yurtidan chiq, bilim tomon ol yo'l.
Har bir kishiga bu so'z, oyna kabi ayondir,
Dono tirik hamisha, nodon o'liksimondir.***

***Eng zarur bilimni qunt bilan o'rgan,
Zarur bo'lmaganin axtarib yurma.
Zarurini hosil qilgandan keyin,
Unga amal qilmay umr o'tkurma.***

Jaloliddin Davoniyning axloqiy qarashlari

- Jaloliddin Davoniy (to'la nomi Jaloliddin Muhammad ibn Asad as Siddiqiy ad Davoniy) (1427 — Davon qishlog'i, Eron — 1502) — sharq olimi, faylasufi.
- Davoniyning asosiy asarlari: **«Axloqi Jaloliy»**, **«Risolatul-xuruf»** (**«Harflar haqida risola»**), **«Risolayi isboti vojib»** (**«Zaruriyatning isboti haqida risola»**), **«Risola ul-mufradot»** (**«Moddalar haqida risola»**), **«Risolayi fi tavjix ultashbih»** (**«Majoz talqini xaqida risola»**), **«Risola dar elm un-nafs»** (**«Ruhshunoslik to'g'risida risola»**), **«Tariqati tarbiyat ul-avlod»** (**«Bolalarni tarbiyalash usuli»**) va b.

“Axloqiy Jaloliy” asarining pedagogik fikrlar rivojidagi o’rni

- Davoniyning axloqiy tarbiyaga bag’ishlangan “**Axloqi Jaloliy**” asari dunyoning ko’p tillariga tarjima qilingan. Asar uch qismdan iborat. Birinchi qism – axloq faniga, ikkinchi qism – “Odamning ichki holati” oilaviy hayotiga, uchinchi qism – “Shahar (davlat)ni boshqarish va podshohlar siyosati” deb nomlanib, unda muhim ijtimoiy-siyosiy masalalar ko’tariladi.

Davoniy inson o'zining **aqliy qobiliyatini** tarbiyalash uchun quyidagilarga amal qilish lozimligini uqtiradi: **1) zehn o'tkirligi; 2) fahmlilik; 3) zehn ravshanligi; 4) bilimni tez egallash qobiliyati; 5) qo'yilgan muammoni tezda anglashi; 6) yodlash qobiliyati; 7) xotira.**

Davoniy insonga **foyda keltiradigan kasb-hunarni** uchga bo'ladi: **1) inson aqliy faoliyati bilan bog'liq; 2) ta'lim-tarbiya natijasida vujudga keladigan; 3) kishilarning shijoati, jasurligi bilan bog'liq.**

Davoniy insoniy fazilatlarni to'rtga bo'ladi: **donolik, adolat, shijoat, iffat.**

Davoniy **g'azabni eng og'ir ruhiy kasallik** deydi. G'azab kishining katta nuqsoni, kamchiligi, aqlsizligidir, agar aql g'azab va hissiyotga bo'ysunsa, kishi hayvon darajasiga tushib qolishi mumkin, chunki hayvonning aqli bo'lmaganligi tufayli u g'azab va quvvatini o'ziga buysundira olmaydi.

Yunoniston uncha katta bo'lmagan bir qancha quldorlik davlatlaridan tashkil topgan. Uning mo'tabar shaharlari Lakoniya (bosh shahri Sparta) va Attika (bosh shahri Afina)dir.

Spartaliklarning bolalari 7 yoshgacha uyda yashar, keyin «**agella**» deb ataluvchi davlat muassasasida 18 yoshga yetguncha tarbiyalanar edi. Ular «**pedonom**» rahbarligida jismoniy sog'lom bo'lish uchun turli mashqlar bilan chiniqtirilar, sovuqqa, ochlikka va chanqoqlikka chidashga, og'riqqa bardosh berishga o'rgatilar edi. Ta'limning asosiy qismini harbiy gimnastika mashqlari egallar edi.

Afinada esa hayot, tartib, intizom, maktab tizimi va undagi ta'lim-tarbiya spartanikidan butunlay farq qilar edi. qullar xususiy mulk hisoblanar edi. Afinada eramizdan ilgarigi V—IV asrlarda madaniyat barq urib o'sdi. Fan, me'morchilik va haykaltaroshlik taraqqiy qildi.

Afinada bolalar 7 yoshga yetguncha uyda tarbiyalanar, o'g'il bolalar 7 yoshdan boshlab maktabga qatnar, qizlar esa oilada ona ko'magida uy-ro'zg'or ishlariga o'rgatilar edi. Afinada xotin-qizlarning hayoti uy doirasidan chiqmas, asosan ichkarida o'tar edi.

Afinada bolalar dastlab 7 yoshdan 13—14 yoshgacha «**grammatist**» (savod o'rgatish ma'nosida), «**kifarist**» (grekcha musiqa o'qituvchisi ma'nosida) maktablarda tahsil olganlar. Bu maktablar xususiy bo'lib, o'qish pullik edi. shuning uchun fuqarolarning bolalari bu maktablarda ta'lim ololmas edilar.

Bu maktablarda «**didaskol**» deb atalgan o'qituvchilar mashg'ulot olib borar edilar. (men o'qitaman, degan ma'nodagi «didasko» so'zidan keyinroq «didaktika» — ta'lim nazariyasi kelib chiqqan).

YAN AMOS KOMENSKIY (1592—1670)

Mashhur donishmand, chexoslaviyalik gumanist-pedagog Ya.A.Komenskiy demokratik pedagogikaning asoschisi sifatida bashariyat tarixidan o'rin oldi. U o'zining amaliy hayotini, pedagogik faoliyatini, ilmiy asarlarini, xalq bolalarini o'qitish va tarbiyalashda bag'ishladi.

Komenskiy maktabini insonparvarlik ustaxonasi deb bildi. Komenskiy tarbiyasining maqsadini dindand keltirib chiqardi. Uning fikricha tarbiyaning uch vazifasi bor: 1. O'zini va tevarak atrofidagi olamni bilish (aqliy tarbiya). 2. O'z-o'zini boshqarish (axloqiy tarbiya). 3. Xudoni tanish (diniy tarbiya).

Komenskiy o'rta asr pedagogikasidan farqli o'laroq bolaga aqliy tarbiya berishni muhim ish, deb hisoblaydi.

Komenskiy tarbiyaning roliga yuksak baho bergan. Inson faqat tarbiya tufayligina insonga aylanadi, insonga bolalik chog'idan tarbiya berilishi lozim.

“Bolaning tabiiy qobiliyatlariga moslansa, yengil va osonroq o’qitish mumkin”.

1. O’qishni o’z vaqtida, ya`ni kishining fikri boshqa narsalarga bo’linmasdan turib boshlash kerak.
2. Bolaning aqli o’qitish uchun yetarli darajada tayyorlagan bo’lishi lozim.
3. O’qitishda umumiydan xususiya qarab borishi lozim.
4. Osonroq narsalarni o’rgatishdan qiyinroq narsalarini o’rganishga o’tish kerak.
5. O’rganiladigan material ko’plik qilib, bolani qiynab qo’ymasin.
6. Hamma narsani sekin-asta o’rgata borish lozim.
7. Bolaning yoshiga to’g’ri kelmaydigan narsalarni unga majburan o’rgatmaslik kerak.
8. Hamma narsa tashqi sezgi organlari orqali idrok etilishi zarur.
9. O’qitishni har doim bir usulda olib borish kerak.

K.D.Ushinskiy pedagogika fani va tarbiyaning ahamiyati to'grisida.

Ushinskiy didaktika sohasidagi qarashlarini “Ona tilini o'qitish yuzasidan qo'llanma, “Maktab-maorif ishlarini o'rganish uchun Shveysariya bo'ylab sayohat” maqolalarida bayon etdi.

Ushinskiyning fikricha ta`lim tamoyillari quyidagilar:

- 1) ta`lim bolalarning kuchi etadigan bo'lishi;
- 2) izchillik;
- 3) ko'rsatmalilik;
- 4) puxta va mustahkamlilik.

Ushinskiy o'quv materialni anglab, puxta va mustahkam o'zlashtirishga katta e`tibor berdi. O'quv materiallarini takrorlashga doir metodikani ishlab chiqdi.

Tavsiya etilgan adabiyotlar:

- **Abdiquddusov O., Rashidov H. Kasb-hunar ta'limi pedagogikasi. O'quv qo'llanma. – T: O'MKHTTKMOvaUQT instituti, 2009. - 120 b.**
- **Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma. –T.: 2007. - 165 b.**
- **Olimov Q.T. Kasb ta'limi uslubiyati. O'quv qo'llanma. –T.: 2006. - 164 b.**
- **Xakimova M. Kasbiy pedagogika. O'quv qo'llanma. –T.: 2007. - 193 b.**
- **Xasanboyev J., Sariboyev H., Niyozov G., Hasanboyeva O., Usmonboyeva M. Pedagogika. O'quv qo'llanma. –T.: 2006. - 158 b.**
- **Xodjayev B. Umumiy pedagogika. Darslik. – T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.**